

HUDEKZÂDE NUMAN VEHBİ EFENDİ VE ESERLERİ

Mustafa TUNÇER*

Hayatı

Hudekzâde Numan Vehbi Efendi, 1276/1860 tarihinde Trabzon'un Of ilçesinin Çaykara nahiyesine (1948'de ilçe oldu) bağlı Zeleka/Taşören köyünde dünyaya geldi. Oflu hoca¹ sanıyla tanınan hocalardan biri olan Numan Vehbi Efendi'nin babası, beldenin dersiamlarından² ilmiye ailesine mensup Hudekzâde Mahmut Efendi'dir.³ Annesinin adı Hatice'dir. Birinci eşi Emine Hanım'dan Hüsnü, Saliha ve Havva adında 3, ikinci eşi⁴ Gülhatun'dan Mahmut Tevfik, Zihni, Muhammed Hilmi, Hatice ve Meryem adında 5 çocuğu oldu.⁵

İlk eğitiminin yanı sıra sarf ve nahiv derslerini babasından, kıraat ilmini dayısı Hacı Ali Efendi'den tahsil eden Numan Efendi, dini ilimlere ait icazetini 1301/1883 tarihinde Zeleka Medresesi müderrisi Hacı Ahmet Efendi'den almıştır.⁶ Gerek şer'i ilimler ve gerekse sanat ve edebiyat için gerekli olan dillerden Farsçayı Abdurrahim Efendi'den öğrenmiştir. Eğitimi geliştirmek amacıyla İstanbul'a giderek Şeyh Ziyauddin Gümüshanevi'den müstakil hadis icazeti almıştır. Hadis icazetini aldıktan sonra sırasıyla Yukarı Danzut (İspir),⁷ Hundefz/Güneşalan (Hayrat/Of), Kendirli (Rize), Silivri (İstanbul) medreselerinde müderris olarak görev yapmıştır. Akabinde Priştine Sancağı (Kosova Eyalet Merkezi) Müftülüğüne tayin edilen Numan Vehbi Efendi, bu göreve atanmasından birkaç gün sonra Priştine Naibi (Şer'i Hâkimi) yaş sınırını aştığından Şeyhülislam Musa Kazım Efendi tarafından önce altı ay, sonra da dört ay olmak üzere toplam on ay Naibliğe vekâletle görevlendirilmiştir.⁸

1913 yılında Sinop ilinde, 1921 yılında da Of ilçesinde müftülük görevlerinde bulunan Numan Efendi, 1922'de vefat etmiştir.⁹

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, mustafatuncer061@hotmail.com

¹ "Of lu hoca" kavramı, Of ilçesinin daha çok güneye bakan kısmında ve genelde Solaklı ve Baltacılı vadilerinin yukarı kesiminde yer alan Hayrat, Dernekpazarı ve Çaykara yöresi âlimleri için kullanılmaktadır. O dönemde Çaykara, Dernekpazarı ve Hayrat Of'a bağlı köy veya bucak statüsünde idiler. (Bk. Mustafa Tunçer, *Bir Marka Değeri Olarak Oflu Hoca Kimliği ve Yetiştigi Ortam* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019).)

² Osmanlı döneminde medreselerde talebeye ders veren müderrislerin bir unvanıdır. Bir kimsenin dersiam olabilmesi için, okuması gereken ilimleri tahsil edip icazet aldıktan sonra bir heyet tarafından liyakatini ispat etmek için bir imtihan yapılırdı. Bu sınavı kazananlara bu unvan verilirdi. (Bk. Mehmet İpşirli, "Dersiâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/185.

³ Numan Vehbi Efendi, *Terceme-i Hal* varakası, İstanbul Müftülüğü Arşivi no: 635; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması İlmiye Ricalinin Tercim-i Ahvalı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996), 4/156.

⁴ Hatta şu anda 85 yaşındaki torunu Rasim Tuncer'in ifadesine göre Fadime adında üçüncü eşi daha vardı, ancak ondan çocuğu olmamıştır. (25.05.2015 tarihli söyleşi.)

⁵ Mehmet Emin Ertan, *Hudekzâde Numan Vehbi Efendi Manzume-i Numâniye li Kasas-i İbrahim as. fi Fazlı Mekke* (Ankara: Kurtuba Yayınları, 2012), 23.

⁶ Kur'an hıfzını medreseden icazet aldıktan sonra hafızlık için geç denebilecek yaşta yapmıştır. (Rasim Tunçer, 25.05.2015 tarihli söyleşi.)

⁷ Numan Vehbi Efendi, "Terceme-i Hal" Varakası, İstanbul Müftülüğü Arşivi, no: 635, 1337/1921; Ayrıca bkz., Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Of-Çaykara Müftüleri; Bilimsel, Kültürel ve Sosyal Aktiviteleri," *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, (ss. 441-486), (Trabzon: Mayıs 2001), 460-463; Ertan, *Hudekzâde Numan Vehbi Efendi*, 19-23.

⁸ Hacımüftüoğlu, *Of-Çaykara Müftüleri*, 460-461; Ertan, *Hudekzâde Numan Vehbi Efendi*, 20-21.

⁹ Hacımüftüoğlu, *Of-Çaykara Müftüleri*, 462-463. Hayatı için ayrıca bk. Mustafa Tunçer, "Meşhur Bir Oflu Hoca Portresi: Hudekzâde Numan Vehbi Efendi", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Şenol Saylan, Betül Saylan (İstanbul: Trabzon Büyükşehir Belediyesi, 2016), 1/119-128.

Numan Vehbi Efendi'nin iyi bir eğitim almış olmasının yanı sıra genç yaşta icazet sahibi olması ve girdiği sınavlarda öğrenci arkadaşları arasında üstün dereceler alması onun üstün zekâ ve bilgi birikimine sahip olduğunun en bariz göstergesidir. Ailesinin kısıtlı ekonomik imkânlarına rağmen Numan Efendi'nin ilim tahsili için İstanbul'a gidip özellikle "hadis" ilminde müstakil icazet alması, ilmi kariyeri bakımından ona önemli avantajlar sağlamıştır. Zira hadis alanında özel icazet alınması ilmiye sınıfında nispeten bir üstünlük olarak görülürdü. Ayrıca çok genç yaşta (27) mesnevi tarzıyla divan edebiyatı alanında bir eser kaleme alması; Arapça ve Farsçaya hâkimiyetini, eserde işlediği konular açısından da tefsir, hadis ve tarih gibi ilimlerdeki yetkinliğini yansıtmaktadır.

Eseri

Manzume-i Numâniyye

Numan Vehbi Efendi'nin kısaca "*Numâniyye*" ya da "*Manzume-i Numâniyye*" adıyla bilinen manzum eserinin tam adı "*Manzume-i Numâniyye li Kasas-i İbrahim Aleyhisselâm fi Fazlı Mekke*" dir. Eser 166 sayfa olup aruz vezniyle yazılmıştır. Numan Efendi, eserini kaleme aldığı tarihi şöyle ifade etmektedir:

"Hüda fazl eyledi kıldım tamamı
Yazıp bir ayda kıldım ihtimamı
Çü binüçyüz üçe erişti hicret
Şükür çok eyledim bu nazma gayret"¹⁰

Eserin Latince harflerle transkriptini gerçekleştiren M. Emin Ertan, kendi elindeki matbu nüsha üzerinde H. 1332 tarihinin bulunduğunu, bu tarihin baskı tarihi olma ihtimalinin yüksek olduğunu bildirmektedir.¹¹ Eserin yazma bir nüshasının olup olmadığı henüz tespit edilememiştir. Elimizde mevcut matbu eserin tanıtım (takriz) yazısında şu bilgilere yer verilmektedir: "İşbu manzume-i cedide Priştine Livasının müfti-i sâbık-ı Of ulemasından Hafız Numan Efendi tarafından telif kılınup İbrahim aleyhisselâmın kasâisi ve Ashâb-ı Uhdûd ve Ashâb-ı Fil'in kıssalarını câmi' kütübü tefâsîr ve ehâdisi nebeviyye ve kütübü tevârîhten müstahrec gayet muhtasar ve evzânı mütenâsib Mekke-i Mükerrerme faziletinden bahis ve hikâyâtı garîbe ve acîbeyi mutazammın ve karine okumasında rağbet verir ve bu zamanda misli nadirâtan olmak üzere müellifi tarafından tashih kılınup Dersaadet'te At Pazarı'nda kâin Muhammed Beg Matbaası'nda birinci defa olarak tab ve temsil kılınmıştır."¹²

Numâniyye adlı eserin kaç baskısı olduğu ve bu baskılarda kaç adet basıldığı bilinmemektedir. Ancak gelini Bakıye Tuncer'in (1891-1979) günümüze kadar ulaşan nakline göre; eserin nüshalarının tamamı satış için buldukları damadı Kaya Müslim Efendi'nin Çaykara'daki dükkânından 1929 yılında meydana gelen büyük sel felaketi neticesinde kaybolmuştur. Gelininin anlattığına göre bu selde cami hariç Çaykara'nın merkezinde hiçbir bina ayakta kalmamıştır. Bu eserin bundan sonra herhangi baskısı yapılmamıştır. Hatta yakın zamana kadar Numâniyye'nin bir nüshası bile mevcut değildi. Sadece sözlü olarak varlığından bahsedilmekteydi. Son yıllarda akrabalarının, araştırmacı yazar ve akademisyenlerin değerli gayretleri ile "Numâniyye" adeta yeniden keşfedilmiş ve Türk Edebiyatı'na kazandırılmıştır.¹³

Eser, manzum konuların takdimi açısından Halk edebiyatına, şekil açısından da Divan edebiyatına benzediği ifade edilebilir. Eserdeki şiirler genelde mesnevi niteliğinde ve aruz ölçüsünde kaleme

¹⁰ Hudekzâde Numan Vehbi Efendi, *Manzume-i Numâniyye li Kasas-i İbrahim (as.) fi Fazlı Mekke* (Dersaadet: Muhammed Beg Matbaası, 1332), 160.

¹¹ Ertan, *Hudekzâde Numan Vehbi Efendi*, 31.

¹² Numan Efendi, *Numâniyye*, 1.

¹³ Ahmet Mutluoğlu, <http://www.zeleka.net/zelekali-sair-hudekoglu-numan-efendi.html>. (15.05.2015)

alınmıştır. Bu eser iki münacat, altı naat, yirmi beş kaside (biri Arapça), on üç şiir ve otuz iki mesnevi tarzı manzumeden oluşmakta olup içinde toplam 78 parça ve 2889 beyt vardır.

Numan Efendi, bu eserinde “Numan”, “Numan Vehbi”, “Vehbi”, “Hudek”, “Hudekoğlu” adıyla birden çok mahlas kullanmıştır.

Başta Hz. İbrahim olmak üzere çeşitli peygamber kıssaları ve Mekke'nin faziletlerinin konu edildiği eserde yararlanılan kaynaklardan söz edilmemiştir. Ancak eserin tefsir, hadis ve tarih kitaplarından faydalanılarak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Özetle konuların manzum ifadelerle tefsiri yapılmaktadır. Bu anlamda eser manzum bir tefsir çalışması olarak görülebilir. Kendisi de öncelikle tefsir kaynaklarından faydalandığını şöyle ifade etmektedir:

Tefâsirleri aradım kemâhî
Bulup derc eyledim bunda kemâhı¹⁴

Yukarıda da belirtildiği üzere eserin ana konuları Kur'an kıssalarıdır. Numan Efendi söz konusu Kur'an kıssalarını nazım türünde ele aldığını şu şekilde belirtmektedir:

İnâyet eyledi mevlâ yetirdim
Bu kıssaları ben nazma getirdim.¹⁵

Numan Efendi, kıssaları manzum bir şekilde tefsir ederken çoğu yerde önce ayetin Arapça metnini vermekte sonra açıklamasına geçmektedir. Bunun bir örneği şöyledir:

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: قُلْ يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ. وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ
الْأَخْسَرِينَ...¹⁶

Bu dem hakikatinden çık dahi sen
Selameti bul İbrahim Ahsen
Hitab Cibril'e kıldı Rabb-ı Hadî
Eriş ateşe Yâ Cibril buyurdu
Hüda emrinde Cibril oldu râsîh
Açar ateşi bir nice ferasîh
Olur, bir bağ-ı Cennet ol zamanda
Öter bülbül benefşe sünbül anda...¹⁷

Sonuç

Osmanlı Döneminin son döneminde yetişmiş Oflu hocalardan biri olan Hudekzâde Numan Efendi, küçük yaştan itibaren aldığı iyi eğitim ve üstün zekâsı sayesinde girdiği sınavları ya birincilik ya da hep ön sıralarda tamamlamıştır. Sınavlarda gösterdiği üstün başarısı neticesinde yurdun farklı bölgelerinde müftülük ve önde gelen medreselerinde müderrislik yapmıştır. Bu görevleri sırasında pek çok kişiye çeşitli ilim dallarında icazet vermiştir. Güçlü muhakeme yeteneğiyle çevresinde diğer hocaların çözemediği zor dini meseleleri çözen hoca namıyla tanınan Numan Efendi, Arapçanın yanında Farsça, Rumca ve Arnavutça dillerine de hâkimdi.

Numan Efendi'nin genç yaşta kaleme aldığı manzum eserinin adı “Manzume-i Numâniyye”dir. Bu eserin orijinal nüshası tespit edilememiştir. Halk arasında kısaca “Numâniyye” adıyla bilinen ve daha çok Kur'an-ı Kerim kıssalarını konu alan bu eserde Numan Efendi, her kıssa anlatımından sonra okuyucuya dinî ve ahlakî değerlerin kazandırılmasına yönelik tavsiyelerde bulunmuştur.

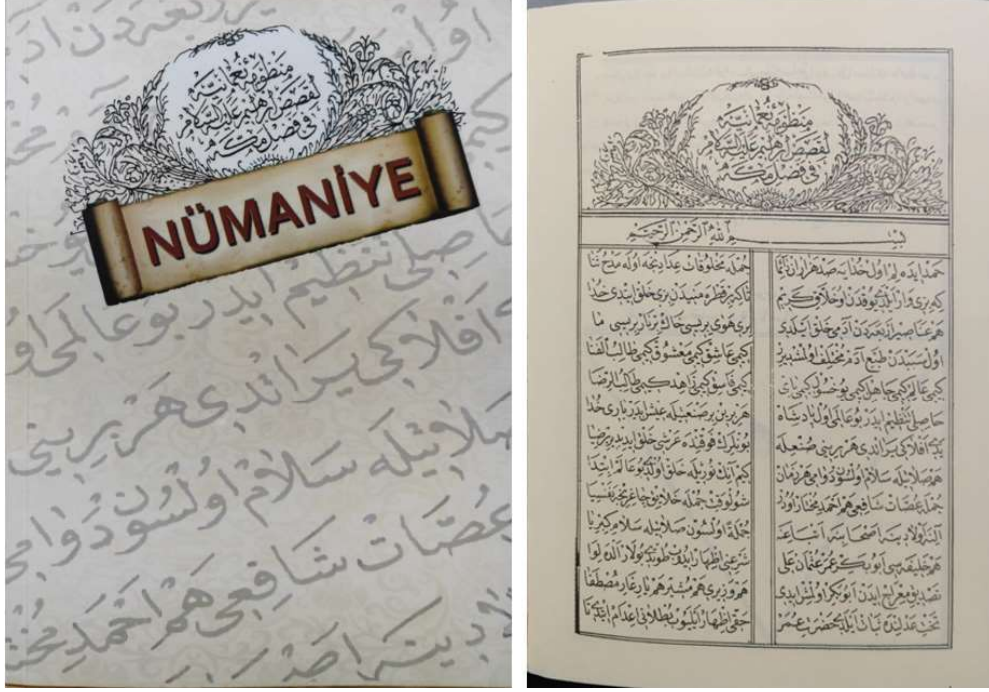
¹⁴ Numan Efendi, *Numâniyye*, 160.

¹⁵ Numan Efendi, *Numâniyye*, 160.

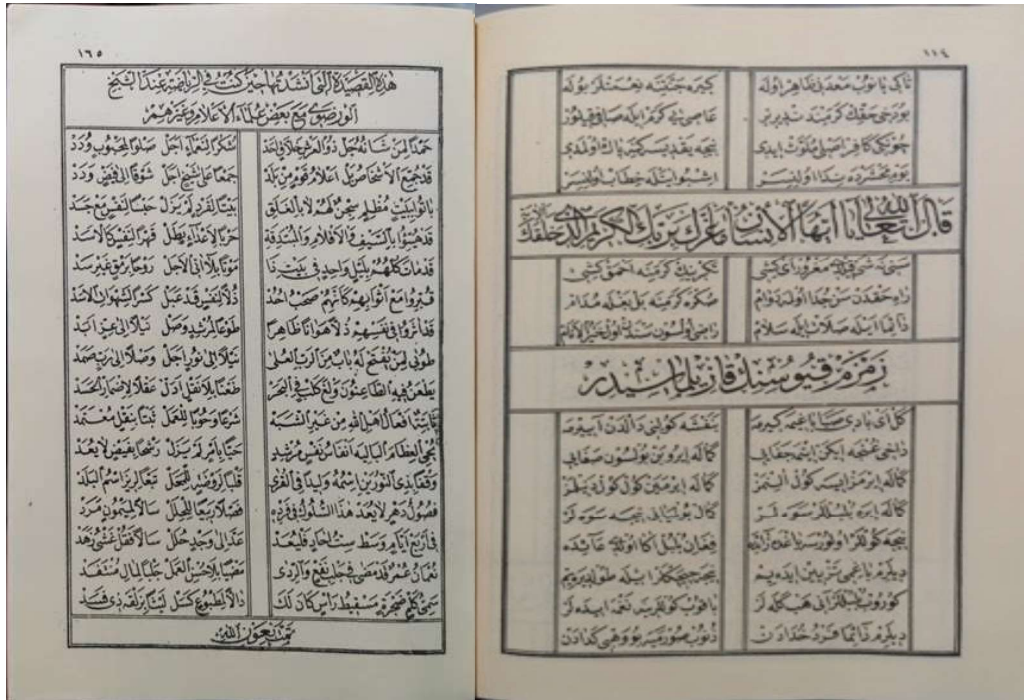
¹⁶ Allah-u Teâlâ buyurdu ki: “Biz de: Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol!” dedik. Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de, asıl kendilerini hüsrana uğrattık...” *Enbiya*, 21/69-70.

¹⁷ Numan Efendi, *Numâniyye*, 34.

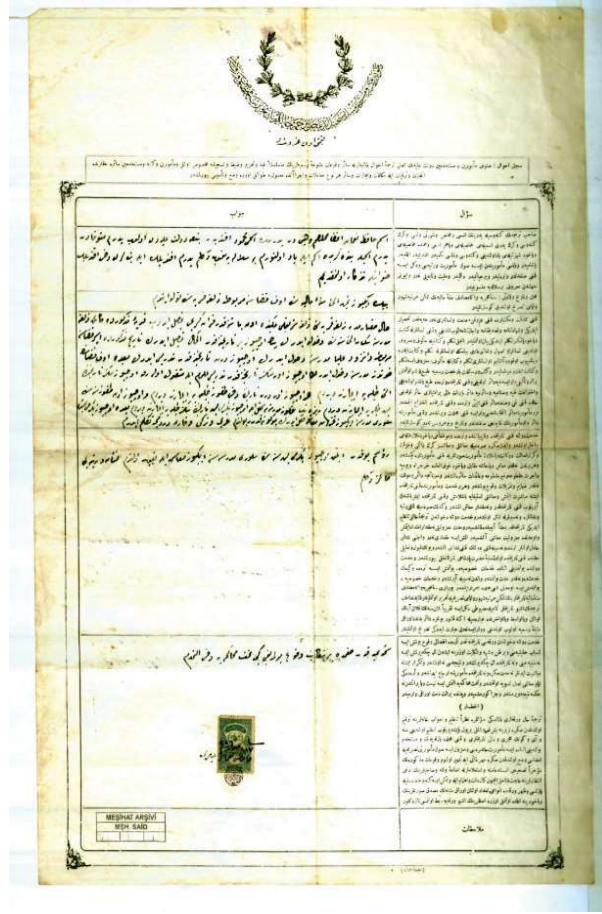
Kur'an kıssalarının manzum olarak tefsir ettiği nadir eserlerden biri olan eser, divan edebiyatı tarzında ve çoğu aruz ölçüsüyle kaleme alınmış olup yaklaşık 80 parça ve 3000 beyitten oluşmuştur. Eserde sürükleyici ve anlaşılır bir dilin yanı sıra tarihi olayların anlatımında oldukça başarılı bir üslup kullanılmıştır.

Resim 1: Numâniyye'nin kapak resmi ve ilk sayfası

Resim 2: Numâniyye'de bir iç sayfa ve son sayfa görüntüsü

Resim 3: Numan Efendi'nin terceme-i hal vesikası (İstanbul Müftülüğü)

Kaynakça

- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması, İlmîye Ricâlinin Terâcim-i Ahvâli*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Ertan, M. Emin. *Hudekzâde Nu'man Vehbi Efendi Manzume-i Nu'mâniye li Kasas-i İbrahim (a.s.) fî Fazl-ı Mekke*. Ankara: Kurtuba Yayınları, 2012.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Of-Çaykara Müftüleri; Bilimsel, Kültürel ve Sosyal Aktiviteleri," *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*. (441-486), Trabzon 2001.
- İpşirli, Mehmet. "Dersîâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/185-186. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Tunçer, Mustafa. *Bir Marka Değeri Olarak Oflu Hoca Kimliği ve Yetiştigi Ortam*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Tunçer, Mustafa. "Meşhur Bir Oflu Hoca Portresi: Hudekzâde Numan Vehbi Efendi", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed. Şenol Saylan, Betül Saylan. İstanbul: Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, 1/119-128.
- Tunçer, Rasim. 25.05.2015 tarihinde dedesi Numan Vehbi Efendi'nin hayatı ile ilgili yapılan söyleşi.

Vehbi Efendi, Hudekzâde Numan. *Manzume-i Numâniyye li Kasas-i İbrahim (a.s.) fi Fazlı Mekke*, Dersaadet: Muhammed Beg Matbaası, 1332.

Vehbi Efendi. *Terceme-i Hal varakası*, İstanbul Müftülüğü Arşivi, no 635.

Ahmet Mutluoğlu, <http://www.zeleka.net/zelekali-sair-hudekoglu-numan-efendi.html> (20.08.2015.)